

ZMĚNY ZBYTKOVÝCH PNUTÍ VE ŠROUBOVICOVĚ SVAŘOVANÝCH TRUBKÁCH PŘI TLAKOVÁNÍ V OBLASTI MEZE KLUZU

CHANGES OF RESIDUAL STRESSES IN SPIRAL-WELDED PIPES BY PRESSURIZING IN THE RANGE OF YIELD POINT

Václav LINHART, Jana SIGMUNDOVÁ¹

Abstrakt

Metoda měření pnutí odvrátáním byla využita ke stanovení pnutí ve šroubovicově svařovaných trubkách DN 700 a DN 500 z ocelí L415MB a L450MB. Pnutí v trubkách po výrobě a po tlakování k mezi kluzu. Dobrá srovnatelnost průběhů a úrovní pnutí. Změna pnutí při „napět'ové zkoušce“ trubek a po cyklickém tlakování.

Klíčová slova: zbytkové pnutí, měření, šroubovicově svařované trubky, napět'ová zkouška, cyklické tlakování.

Abstract

To estimate residual stresses in the DN 700 and DN 500 spiral-welded pipes made of L415MB and L450MB steels, stress measuring by hole drilling method has been used. Post-production residual stress and the post-pressurizing (up to yield point) that. Good comparability of the stress courses and levels. Residual stresses change during the „stress test“ of pipes and after cyclic pressurizing.

Keywords: residual stresses, measuring, spiral-welded pipes, stress test, cyclic pressurizing.

ÚVOD

Při výrobě šroubovicově svařovaných trub pro plynovody a produktovody dochází ke vzniku pnutí při výrobě pásu, jeho stáčení do šroubovice a při svařování. Lze očekávat, že u nových ocelí s vyššími pevnostními hodnotami bude úroveň pnutí narůstat. Trubky se po dokončení výroby nežihají a ke snížení pnutí a také k ověření celistvosti se podrobují v hutích tlakové zkoušce až k mezi kluzu základního materiálu. Při kompletaci trasy vznikají další pnutí při montáži a při svařování obvodových svarů. Ke snížení celkové úrovně pnutí v dokončeném potrubí se často uskutečňuje tzv. „napět'ová zkouška“ („stress test“). Jak při tlakování v hutích, tak i při tomto testu jde o přestavbu a částečnou eliminaci pnutí plastickou deformací.

Maximální snížení pnutí v trubkách je důležité zejména z důvodu potlačení vzniku korozně napět'ových trhlin po dlouhé době provozu, ale také z důvodu deformací při svařování.

K objasnění účinku tlakových zkoušek se v SVÚM a.s. uskutečnilo měření pnutí u trubek DN 700 a DN 500 z ocelí L415MB a L450MB vyrobených v podniku Mittal Steel Ostrava, a.s., v rámci projektu k vývoji šroubovicově svařovaných trubek s vyššími pevnostními vlastnostmi. Základní údaje o použitých trubkách jsou v tab. 1.

¹ Ing. Václav LINHART, CSc., Ing. Jana SIGMUNDOVÁ, SVÚM a.s., Praha, strength@svum.cz, sigmundova@svum.cz

Lektoroval: Dr.h.c. prof. Ing. František TREBUŇA, CSc., KAMaM, SJF TU v Košiciach, frantisek.trebuna@tuke.sk

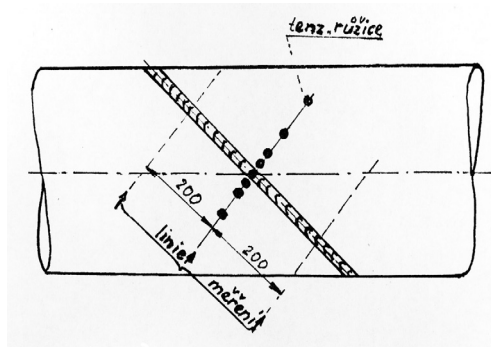
Základní údaje o použitých trubkách

Tabulka 1

Ocel	DN	Rozměry [mm]	$R_{p0,2}$ [MPa]	$R_{t0,5}$ [MPa]	R_m [MPa]	R_t/R_m	A [%]
L415MB	DN 700	710x11	433,8	436,5	538,4	0,81	29,2
L450MB	DN 500	508x10	472	475,1	583,6	0,81	25,1

METODIKA MĚŘENÍ PNUTÍ

Měření pnutí se uskutečnilo na vnějším povrchu trubek, a to v okolí šroubovicového svaru (obr. 1). Další série měření se uskutečnila na linii ve vzdálenosti ca 200 mm (obr. 1). K měření byla použita odvrtávací metoda popsaná např. ve standardu ASTM E 837-85 [1] a v dalších podkladech [2]. K odvrtání byl použit přípravek vyvinutý v SVÚM a.s. s mikrovrtačkou (obr. 2) a speciální tenzometrické růžice od fy Hottinger-Baldwin, typu 1-RY 61-1,5/120, tj. s tenzometry $l=1,5$ mm s $R=120$ σ . Uprostřed tří souměrně rozložených tenzometrů je kovový límeček s vodicím středícím otvorem k přesnému nastavení nástroje. Data z měření se ukládala do počítače.

Obr.1 Schéma měření pnutí v okolí šroubovicového svaru

Obr.2 Přípravek SVÚM a.s. k měření pnutí odvrtáváním

Z naměřených deformací $\sigma_1, \sigma_2, \sigma_3$ byly pak podle [1,2] stanoveny složky pnutí

$$\sigma_{\min}, \sigma_{\max} = \frac{(\varepsilon_1 + \varepsilon_2)}{4A} \pm \frac{1}{4} \bar{B} \sqrt{(\varepsilon_1 - \varepsilon_2)^2 + (\varepsilon_3 + \varepsilon_1 - 2\varepsilon_2)^2} \quad (1)$$

Hodnoty $\bar{A}, \bar{B}$ byly stanoveny dle [2]:

$$\bar{A} = - \left[\bar{a} \left(1 + \frac{\mu}{2E} \right) \right] \quad (2)$$

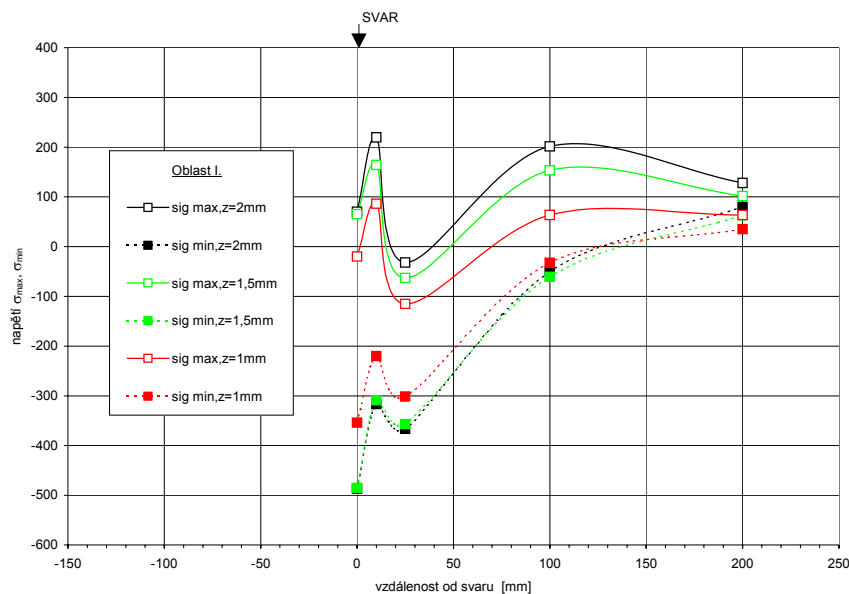
$$\bar{B} = - \left[\frac{1}{2} E \bar{b} \right] \quad (3)$$

$\bar{a}, \bar{b}$ byly stanoveny z grafů dle [2].

OVĚŘENÍ OPTIMÁLNÍ HLOUBKY PŘI ODVRTÁNÍ

Na trubce DN 700 z oceli L415MB se uskutečnilo orientační měření průběhu pnutí po odvrtání do hloubky $z=1, 1,5$ a 2 mm, tj. při hodnotách $z/D_o=0,196, 0,294$, a $0,329$.

Výsledky měření v místech různě vzdálených od svaru dle obr.1 jsou na obr. 3. Z obr. 3 je zřejmá dobrá shoda průběhů pnutí s tím, že úroveň vyhodnocených pnutí postupně narůstá, ale příslušné přírůstky při odvrtání do větší hloubky postupně ustávají. Při vlastním měření byla standardně zvolena hloubka odvrtání $z=2$ mm, tj. $z/D_o=0,392$.

Obr.3 Měření pnutí na dodané trubce DN 700 z oceli L415MB – různé hloubky odvrtání

PNUTÍ NA TRUBKÁCH Z VÝROBY

Měření se uskutečnilo na trubkách po výrobě netlakovaných, a to na trubce DN 700 z oceli L415MB, a na dvou trubkách DN 500 z oceli L450MB.

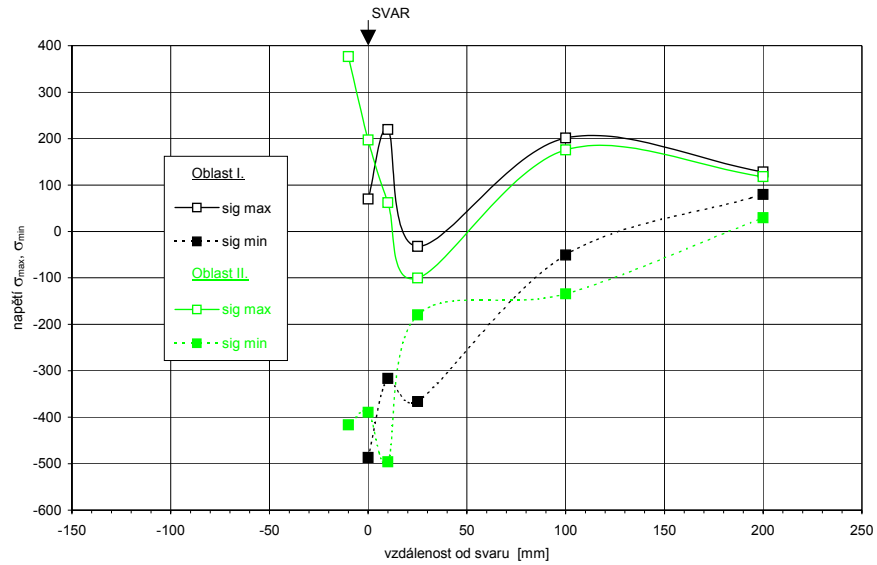
Výsledky na trubce DN 700 z oceli L415MB v oblastech protilehlých přes průměr (obr.4) daly vzájemně uspokojivý souhlas co do průběhu a úrovně získaných hodnot.

Přijatelná shoda průběhů a úrovně hodnot pnutí byla také získána na dvou, pořadím navazujících trubkách DN 500 z oceli L450MB (obr.5).

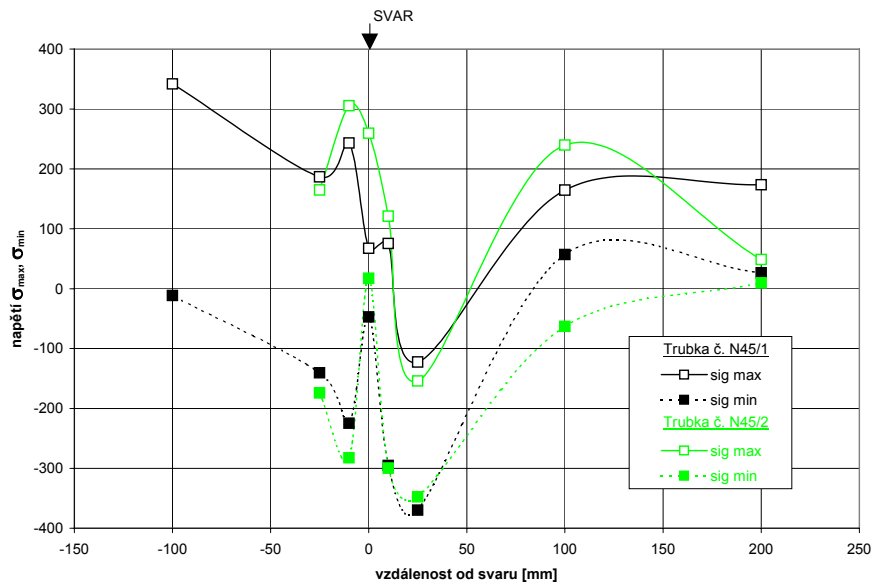
Některé hodnoty pnutí na trubce DN 700 přesahují mez $R_{p0,2}$ (případ σ_{min}). V těchto případech patrně došlo na otvorech při uvolnění pnutí odvrtáním k reverzní plastické deformaci a tím ke zkreslení výsledků. V lokálních místech mohou ovšem nastat podle našich zkušeností i značné rozdíly v naměřeném pnutí, např. v místech otláčených drah skružovacích kladek, nebo účinkem rozdílů při ochlazování pásu sprchou na konci válcování.

Z výsledků na obr. 4 a 5 je zřejmé, že změna meze kluzu z $R_{p0,2}=415$ MPa na $R_{p0,2}=450$ MPa nevedla k významnější změně v rozložení ani v úrovni pnutí. Nejvyšší hodnoty pnutí ve svarech dosahovaly u trubky z oceli L415MB (DN 700) $+380$ MPa (σ_{max}) a -500 MPa (σ_{min}) (obr. 4), u trubek z oceli L450MB (DN 500) hodnot $+350$ MPa (σ_{max}) a -400 MPa (σ_{min})

(obr.5). Průběh se v porovnávaných případech vyznačuje špičkou pnutí ve svaru, poklesem hodnot v jeho bezprostředním okolí (25mm) a opětovným nárůstem v oblasti vzdálené ca 100 mm od svaru. Důvodem je, že průběh pnutí je ovlivněn jak procesem svařování, tak předchozím procesem skružování pásu. O tom mj. svědčí i asymetrie průběhu pnutí po obou stranách svaru.

Obr.4 Pnutí na dodané trubce DN 700 z oceli L415MB

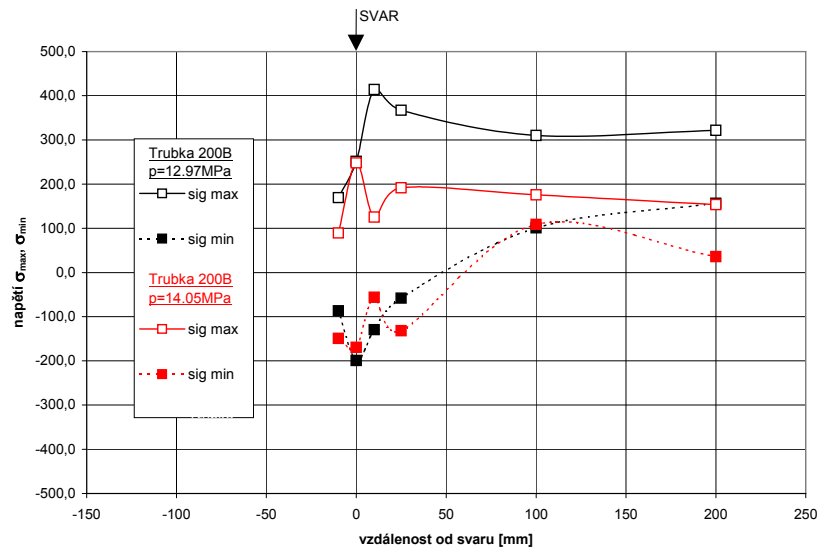
Obr.5 Pnutí na dvou dodaných trubkách DN 500 z oceli L450MB

PNUTÍ NA TRUBKÁCH PO TLAKOVÁNÍ V OBLASTI MEZE KLUZU

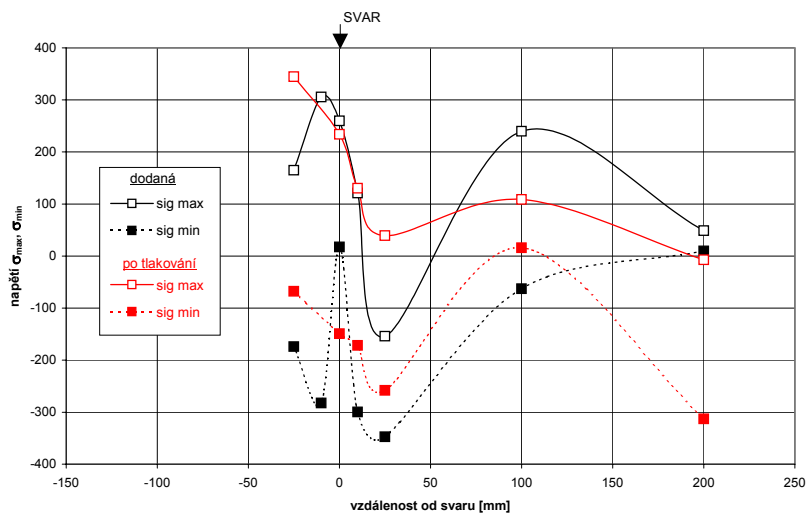
Tlakování v hutích se uskutečňuje obvykle do hodnoty odpovídající $\sigma_{obv} \sim 0,95 Re$. Tlakování probíhá po dobu jen 60, max. 90 sekund.

Na dvou trubkách DN 700 z oceli L415MB a dále na trubce DN 500 z oceli L450MB byla ověřena úroveň pnutí po tlakování k mezi kluzu na hodnoty $\sigma_{obv} = 0,95$ až $0,98 R_p 0,2$ (výdrž 60s).

Na obr.6 a obr.7 je možno porovnat úroveň pnutí po tlakování na hodnoty odpovídající $\sigma_{obv} = 0,98 R_p 0,2$, resp. $0,95 R_p 0,2$ u trubek DN 700 z oceli L415MB a DN 500 z oceli L450MB. Podle obr. 6 dosahuje pnutí ve svaru po tomto tlakování u trubky DN 700 stále ještě hodnoty 400 MPa, u trubky DN 500 hodnoty až 350 MPa. Na obr. 7 můžeme porovnat pnutí v trubce před tlakováním k mezi kluzu a po tomto tlakování. Pnutí v oblasti svaru se po tlakování k mezi kluzu významně nesnížilo. Mimo svar je však snížení po tlakování v některých místech významné.

Obr.6 Pnutí na trubce DN 700 z oceli L415MB po tlakování na $p=12,97 \text{ MPa}$ ($\sigma_{obv} = 0,98 R_p 0,2$) a dále na $p=14,05 \text{ MPa}$ ($\sigma_{obv} = 1,056 R_p 0,2$)

Obr.7 Pnutí na dodané trubce DN 500 z oceli L450MB a po tlakování na $p=17$ MPa
($\sigma_{obv} = 0,95 R_p 0,2$)

PNUTÍ NA TRUBKÁCH PO TLAKOVÁNÍ NAD MEZ KLUZU

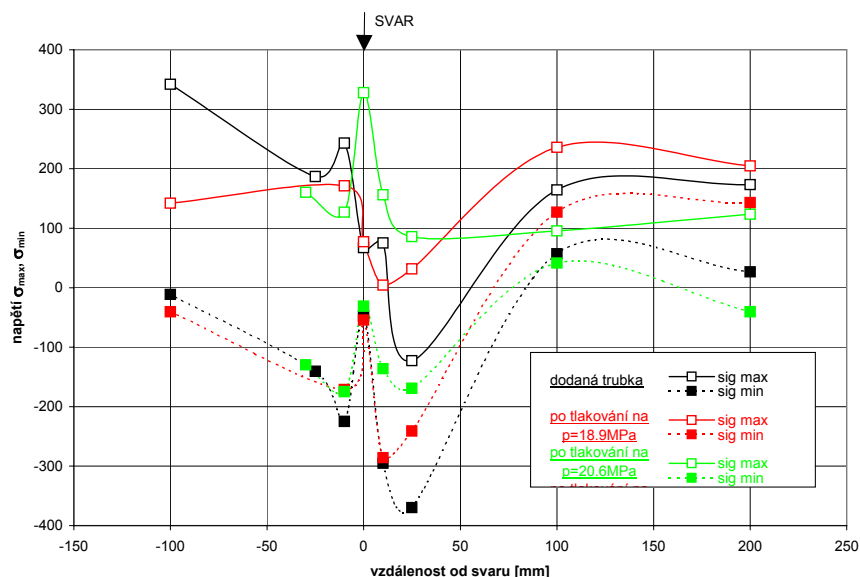
Při tlakování do oblasti $\sigma_{obv} > R_p 0,2$ dochází již k plastické deformaci i na volném plášti trubky. To pak vede k výrazné redistribuci a k dalšímu snížení pnutí.

Změny pnutí, ke kterým došlo u trubky DN 700 z oceli L415MB po dalším tlakování, které odpovídalo hodnotě $\sigma_{obv} = 1,056 R_p 0,2$, jsou patrné z obr. 6. Ve svaru došlo k poklesu pnutí z předchozích 400 MPa na cca 210 MPa. Také v oblasti mimo svar je pokles úrovně pnutí výrazný - až na 100 ÷ 150 MPa.

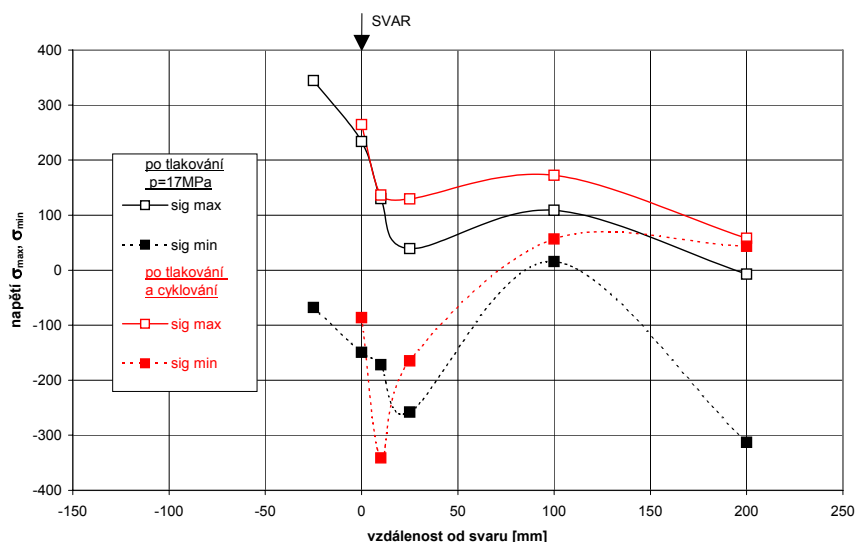
Rozložení pnutí po obdobném tlakování na trubce DN 500 z oceli L450MB až k hodnotám $\sigma_{obv} = 1,05 R_p 0,2$ a následně na $1,14 R_p 0,2$ (výdrž vždy 5 min) je patrné z výsledků měření na obr. 8. Na hodnotách σ_{min} lze po tlakování pozorovat určité snížení úrovně pnutí. U hodnot σ_{max} nebyl výraznější pokles zaznamenán. Celková úroveň pnutí je však po tlakování na tyto hodnoty, s výjimkou hodnoty ve svaru, nízká, do $\sigma = 250$ MPa.

VLIV CYKLOVÁNÍ AŽ NA PROVOZNÍ TLAK NA PNUTÍ

Tlak v plynovém potrubí za provozu mírně kolísá v závislosti na odběru. Na trubce DN 500 z oceli L450MB podrobené dříve tlakování k mezi kluzu bylo proto ověřeno, do jaké míry tato proměnlivost namáhání snižuje při vyšším počtu cyklů zbylá pnutí v trubce. K takovému účinku může dojít z důvodu cyklických mikropplastických deformací.

Obr.8 Pnutí na trubce DN 500 z oceli L450MB: dodaná trubka, trubka po tlakování na $p=18,9$ MPa ($\sigma_{obv} = 1,05 R_p 0,2$) a po dalším tlakování na $p=20,6$ MPa ($\sigma_{obv} = 1,14 R_p 0,2$)

Obr.9 Pnutí na dodané trubce DN 500 z oceli L450MB po tlakování na $p=17$ MPa ($\sigma_{obv} = 0,95 R_p 0,2$) a po následném cyklování $p_{max} / p_{min} = 6,3 / 1$ MPa, $N=3500$ cyklů

Cyklické tlakování se uskutečnilo do provozního tlaku, tj. $p_{max}=6,3$ MPa, při $p_{min}=1$ MPa a při celkovém počtu $N=3500$ cyklů. V porovnání s provozem to jsou velice zpřísněné podmínky.

Podle obr. 9 se vliv tohoto cyklování neprojevil výraznějším snížením pnutí. Zjištěné změny mohou spíše souviset s přirozeným kolísáním hodnot v jednotlivých místech trubky od výroby. Při běžných provozních podmínkách nelze proto s relaxačním snížením pnutí počítat.

ZÁVĚR

1. Metodika měření pnutí odvtáváním byla využita ke stanovení rozložení pnutí ve šroubovicově svařovaných trubkách DN 700 a DN 500 z oceli L415MB a L450MB v okolí svaru.
2. Měření ve dvou místech po obvodě trubky DN 700 (obr. 4) a na dvou následně odebraných trubkách DN 500 (obr. 5) svědčí o dobré srovnatelnosti získaných výsledků.
3. Pnutí u trubek DN 700 z oceli L415MB, ve výrobě netlakovaných, dosahuje hodnoty $+380$ MPa (σ_{max}) až -500 MPa (σ_{min}), u trubek DN 500 z oceli L450MB až $+350$ MPa (σ_{max}) a -400 MPa (σ_{min}).
4. Tlakování odpovídající $\sigma_{obv} \sim (0,95 \text{ až } 0,98) R_p 0,2$ vedlo u trubky DN 500 z oceli L450MB ke snížení pnutí mimo svar. Úroveň pnutí ve svaru nedoznala výraznější změny.
5. Tlakování trubek odpovídající $\sigma_{obv} \sim (1,05 \text{ až } 1,14) R_p 0,2$, v oblasti „napěťových zkoušek“ u trubky DN 500 z oceli L415MB vedlo ke značnému snížení celkové úrovně pnutí ze 400 MPa na 210 MPa. U trubky DN 500 z oceli L450MB došlo ke snížení úrovně pnutí mimo svar, ve svaru nebyla podstatnější změna zjištěna.
6. Cyklické tlakování do úrovně provozního tlaku se ani po 3500 cyklech neprojeвило snížením úrovně pnutí.

Práce byla součástí řešení projektu MPO FT-TA/091 v SVÚM a.s. Hlavním řešitelem projektu je Mittal Steel Ostrava.

LITERATURA

- [1] Standard ASTM E 837-85. *Determining Residual Stresses by the Hole Drilling Strain Gage Method*, 1985.
- [2] *Measurement of Residual Stresses by Hole Drilling Gage Method*. Tech. Note TN-503-5 firmy Vishay, 1985.
- [3] LINHART, V., ČERNÝ, I., SIGMUNDOVÁ, J.: *Stanovení citlivosti potrubní oceli s $R_e=415$ MPa k SCC a pnutí ve vyrobené trubce DN 700*. Výzkumná zpráva SVÚM a.s. k projektu MPO FT-TA/091 (ISPAT Nová Huť Ostrava a.s.), 2004.
- [4] LINHART, V., ČERNÝ, I., SIGMUNDOVÁ, J.: *Stanovení citlivosti oceli s $R_e = 450$ MPa k SCC a zjištění pnutí v trubce DN 500 z této oceli po zvolených stupních tlakování*. Výzkumná zpráva SVÚM a.s. k projektu MPO FT-TA/091 (MITTAL Steel Ostrava a.s.), 2005.